

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

EXAMENSARBETE

Teologiska programmen
Systematisk teologi

Kandidatuppsats,
Vårtermin, 2023

”... de dödas uppståndelse och ett evigt liv”

Vad handlar det kristna hoppet om?

Författare: Miriam Arrebäck

Handledare: Petra Carlsson

Enskilda Högskolan Stockholm

“... the resurrection of the dead and eternal life” - What is Christian hope about?

Abstract

Does it matter if resurrection is bodily or not?

Many Christians believe in a future with eternal life, some say it will be “in heaven”. What kind of existence do they imagine? Do they think that the risen Christian congregation will have physical bodies like we have here in our lives on Earth today? Or will it be a spiritual existence?

Bible scholar and former Anglican bishop NT Wright asserts that Christianity’s most distinctive idea is bodily resurrection and he also defense a literal resurrection of Jesus.¹ He claims that most Christians don’t understand the meaning of the “Christian hope” – that of a bodily resurrection and a new creation.

What is the theological statement on resurrection from bishops in the Swedish Lutheran Church? Which message about the Christian hope do they advise, especially when it comes to funerals? What kind of eschatological tracks are to be found in the main manual *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*? Is the afterlife to be seen as a spiritual existence or one with physical bodies? And does it really matter?

The main purpose in this essay is to find out what kind of eschatological guidance there is for priests officiating funerals. With starting point in the theology of NT Wright, in comparison with the advice from Swedish bishops, the essay is studying which words and formulation could be used to talk truthfully about the Christian hope.

Keywords

Christian hope; Eschatology; Funeral; Physical bodies; Resurrection; Spiritual existence

¹ Wright, NT, 2007. *Surprised by Hope: Rethinking Heaven, the Resurrection, and the Mission of the Church*. London:SPCK

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.2	Syfte	6
1.3	Frågeställning.....	6
1.4	Teoretisk utgångspunkt	7
1.5	Metod	8
1.6	Tidigare forskning.....	8
1.7	Avgränsning/Studiematerial	9
1.8	Definitioner/Begrepp	10
1.9	Disposition	10
2	Analys	11
2.1	Biskopsbrevet: Jordnära rådgivning om begravning	11
2.1.1	Ritens mål är att ”gestalta” hoppet.....	12
2.1.2	Kremering påverkar inte uppståndelsetron	13
2.1.3	Biskoparnas vaga tal om ”identitet”.....	13
2.1.4	Varför skicka med kläder och saker i kistan?	14
2.1.5	Tidens betydelse efter döden.....	15
2.1.6	Paulus vs Platon – olika tolkningar av Korinthierbrevet	16
2.1.7	Griftetalet – glöm inte hoppet	18
2.1.8	Sammanfattning: Den moderna världsåskådningens gamla rötter	19
2.2	Kyrkohandboken och den ständigt aktuella döden	20

2.2.1 Begravningens motstridiga målsättningar.....	20
2.2.2 Överlåtelse – Bilden av vetekornet föll inte i god jord	21
2.2.3 Teologi och liturgi tonar ner kroppslig uppståndelse.....	22
2.3 Kyrkohandbokens förböner vid begravning	23
2.3.1 Kommentar om ”direkt passage”	25
2.4 Kyrkohandbokens bibeltexter vid begravning	26
2.4.1 Förgänglighet och ansvar	26
2.4.2 Tryggheten hos Gud	27
2.4.3 Löftet och hoppet	28
3 Diskussion/Resultat.....	30
3.1 Biskopsbrevet	30
3.1.1 Står något mellan raderna?	31
3.1.2 Prästen ska ge trostolkning	32
3.2 Kyrkohandbokens mångfald av bilder	32
3.3 Förböner öppna för tolkning	33
3.4 Bibeltexter att luta sig mot	33
4 Avslutande reflektion	34
5 Källförteckning/Referenslista	35

1 Inledning

Det ”kristna hoppet” är ett teologiskt begrepp i Svenska kyrkans tradition. Vad detta hopp består i är inte entydigt, men utgår från tron att Jesus Kristus har besegrat döden och att mänskligheten därför också kan förvänta sig uppståndelse och evigt liv.

Är evigt liv något att se fram emot? Eller är det begripligt att utslocknande ses som ett alternativ? Kanske till och med att föredra? I SVT-programmet *Din hjärna*² diskuterades möjligheter att med hjälp av AI-teknik skapa en form av ”evigt liv” där hjärnan är uppkopplad till en dator. I en enkät i programmet svarade 9 av 10 att de inte är intresserade av evigt liv. En person sa: ”Det leder till följdfrågor: Vad är ett liv? Och vad är ett medvetande?” En annan: ”Det verkar långtråkigt.”

Vilka bilder av det eviga livet dominerar i Svenska kyrkan? Framstår det som hoppfullt eller ”långtråkigt”? Svenska kyrkans teologiska kommitté tog sig an ämnet 2017, vilket bland annat resulterade i en antologi om eskatologi.³ Inför arbetet med boken ombads varje stift att samla en grupp teologer för att reflektera kring frågorna: ”Hur kommer eskatologiska perspektiv till uttryck i er egen verksamhet, förkunnelse och teologi? Vad skulle ni vilja fördjupa i fråga om detta? Vilka är utmaningarna?” Det inkom svar från 5 av 13 stift. Teologerna intar delvis en trevande hållning till ämnet. En kommentar handlar om spänningen mellan bokstavligt och metaforiskt språk:

Vi talar om det okända, och har en uppgift att säga något. Samtidigt finns en glidning i det som sägs till exempel om ”himlen”, som något som finns där ”uppe”, dit man kommer, och som en metafor för något som, ja vad? En annan ”tillvaro”, ”dimension i nuet”, ”gudomlig närvaro” eller vad? Begravningsbönen blir till exempel svår, att gå in i ”ett liv som aldrig dör” vad betyder det?⁴

Frågor om vad som händer efter döden finns explicit eller implicit i kyrkans vardag året om, särskilt i samband med begravningar. I biskopsbrevet om begravning står att kyrkans syn på död, hopp och uppståndelse på ett ”naturligt sätt” lyfts in i samtalet om begravningstjänstens innehåll och innebörd.⁵ Biskoparna utgår från att präster talar om hoppet i möte med sorgehuset. Men alla präster tror inte på uppståndelsen⁶, så frågan är vad som förväntas sägas? Vilka vägledningar finns för att beskriva vad ”evigt liv” kan innebära?

NT Wright, biskop emeritus i Engelska kyrkan och professor i Nya testamentet, hävdar att de flesta människor inte förstår vad det kristna hoppet innebär. Förlegade bilder om att ”spela harpa på ett moln” och andra fördomar gör att talet om ”hoppet” för de flesta inte blir meningsskapande. Dessutom påstår NT Wright att inte heller kristna vet vad ”hoppet” innebär

² ”Din hjärna”, SVT, 2023. <https://www.svtplay.se/video/ebY4NEL/din-hjarna/hjarnan-i-framtiden>

³ Gustafsson Lundberg, Johanna, & Nyman, Lovisa, 2022. *Tro, hopp och strävan. Gudsriket som tröst och motiv för handling*. Stockholm: Verbum.

⁴ Ibid, s 16.

⁵ *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 2006, s 25.

⁶ I en undersökning genomförd av Kyrkokansliets forskningsenhet 2012 tillfrågades 1348 präster. Av dem ansåg 14 procent att uppståndelsen inte ska uppfattas bokstavligt. <https://www.kyrkanstidning.se/nyhet/undersokning-sa-tror-kyrkans-praster>

utan att missförstånd lagt grunden för ett par utbredda eskatologiska föreställningar. Själv förkunnar han hoppet om kroppslig uppståndelse och ett nytt liv i den redan befintliga skapelsen, när Guds rike kommer ”på jorden såsom i himlen.”

I denna uppsats kommer jag att utgå från NT Wright i min analys av Svenska kyrkans eskatologiska vägledning. Med utgångspunkt i hans teologi, som ger grund för tro på en kroppslig uppståndelse och en förnyad fysisk skapelse, kommer jag att undersöka hur det kristna hoppet om ”de dödas uppståndelse och ett evigt liv” kan framställas i Svenska kyrkans begravningsgudstjänster och i möten med människor i samband med det.

Uppsatsen vill undersöka vilka konkreta råd som ges till den enskilde prästen i eskatologiska frågor vid begravning. Framträder en teologi om kroppslig uppståndelse och det eviga livet som en fysisk företeelse där hela skapelsen inkluderas? Eller är teologi om en fysisk uppståndelse mindre framträdande respektive inte framträdande alls?

Nyckelord

Andlig existens; begravning; eskatologi; kroppslig uppståndelse; Kyrkohandbok för Svenska kyrkan; vägledning.

1.2 Syfte

Det övergripande syftet med denna uppsats är att analysera Svenska kyrkans eskatologiska vägledning. Mer specifikt syftar uppsatsen till att med utgångspunkt i NT Wrights teologi, som ger grund för tro på en kroppslig uppståndelse och en förnyad fysisk skapelse, undersöka hur det kristna hoppet om ”de dödas uppståndelse och ett evigt liv” framställs i *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* (2006), i föreslagna förböner och bibeltexter för begravningsgudstjänster i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (2017) samt i ett par exempel på frågeställningar från arbetet med revideringen av Kyrkohandboken, 2012-2017.

1.3 Frågeställningar

Vilka teologiska vägledningar kan Svenska kyrkans biskopar anses ge i boken *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* till präster i samband med begravningar när det gäller syn på det kristna hoppet om uppståndelse och evigt liv? Jämförelse görs med hur dessa begrepp beskrivs av teolog NT Wright i boken *Ännu bättre. Hoppet om himlen med nya ögon*.⁷

Hur kan begrepp som ”uppståndelse”, ”himlen” och ”evigt liv” förstås genom formuleringar och bildspråk som finns i förböner och bibeltexter föreslagna vid Begravningsgudstjänst i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, jämfört med hur dessa begrepp beskrivs av NT Wright?

⁷ Wright, N Tim, 2012. *Ännu bättre. Hoppet om himlen med nya ögon*. Örebro: Libris.

1.4 Teoretisk utgångspunkt

NT Wrights tes är att få förstår vad det innebär att tro på fysisk uppståndelse. Han refererar bland annat till en undersökning i Storbritannien som visar att endast en liten minoritet – också av dem som går i kyrkan regelbundet – tror på uppståndelsen i kroppslig mening. Det är även hans personliga erfarenhet: ”Jag har märkt att kristna när de talar om ’uppståndelse’ ofta egentligen menar ’liv efter döden’ eller ’att komma till himlen’.”⁸ (För förklaring av skillnaden, se avsnitt 1.8.) De allmänna idéer om döden som florerar är enligt NT Wright dels tro på den totala utplåningen, dels på reinkarnation och på spöken. Alla långt ifrån kristen tro. Tron på kroppslig uppståndelse har – och har alltid haft – svårt att hävda sig bland alla föreställningar. (Det gällde redan under antiken. Se avsnitt 2.1.8)

Är det kontroversiellt att tro på uppståndelsen? Det är en trossats som ingår i kyrkans trosbekännelser, vilka i sin tur bygger på Nya testamentet. Wright är dock tveksam till hur många som uttalar orden med tro: ”I den kyrka jag tillhör bekänner vi varje dag vår tro på ’kroppens uppståndelse’. Men tror vi verkligen på det?”⁹ Enligt Wright har i stället utvecklats en tanke på ”själens eviga existens”, som innebär att döden har omformulerats, inte beseegrats.

Om allt som händer när vi dör [...] är att våra kroppar förmultnar medan våra själar (eller vad vi nu vill kalla denna del av vårt väsen) fortsätter någon annanstans, har vi inte blivit räddade från döden. Det enda som har hänt är att vi har dött.¹⁰

Wright påstår att två uppfattningar dominerar bland kristna när det gäller synen på livet efter döden. Den ena är tron på ett liv i en andlig dimension. Detta tänkande leder till konsekvensen att det inte är meningsfullt att vårda planeten – den kommer inte att behövas då livet efter döden är immateriellt och utanför tiden och rummet.¹¹ Den andra vanliga uppfattning är att ”himlen” är en fysisk plats, men någon annanstans än vår nuvarande jord, dit alla rättfärdiga människor en gång ska ryckas bort. Enligt detta synsätt är livet på jorden en tåredal att uthärda och hoppet består i att sedan ”komma till himlen”.¹² Detta evakueringsstänkande leder också till svagt engagemang i klimat- och miljöfrågor.

De båda uppfattningarna har det gemensamt att deras framtidshopp är en eskapistisk idé. Men ordet frälsning betyder räddning och Wright anser att ”flyktplanen” är förkastlig och i hög grad antropocentrisk. Jesu predikan handlar om hur Guds rike ska breda ut sig i denna värld ”såsom i himlen”, inte att vi ska fly härifrån. Rötterna till denna missuppfattning går enligt NT Wright bland annat tillbaka till platonismen som ”påverkat kristet tänkande mycket, som fått människor att tro att vi ska se ned på den nuvarande världen och våra nuvarande kroppar och betrakta dem som förfallna och skamliga.”¹³

⁸ Wright. *Ännu bättre*, s 10.

⁹ *Ibid*, s 34.

¹⁰ *Ibid*, s 218.

¹¹ *Ibid*, s 110.

¹² *Ibid*, s 35.

¹³ *Ibid*, s 37.

Dessa två traditionella bilder av himlen leder till att människor endera inte tror på dem, alternativt inte vill dit – för det verkar så långtråkigt. NT Wrights förkunnelse om den kroppsliga uppståndelsen erbjuder ett helt annat scenario där den klassiska kristna tron innebär ett dynamiskt och aktivt mänskligt liv, som är en återspeglning av Gud i de nya himlarna och på den nya jorden.¹⁴

1.5 Metod

Påståendet att ”få människor förstår” innebörden av det kristna hoppet på ett rätt sätt är svårt att pröva. Dels att slå fast vad som är den ”rätta” förståelsen, dels att undersöka människors förståelse. Men det går att studera vilka förutsättningar som ges. Fokus för uppsatsen är att se vilka vägledningar präster kan anses få när det gäller att tala om eskatologi.

I denna uppsats används den anglikanske teologen NT Wrights teologi för att belysa hur begrepp som uppståndelse, himlen och evigt liv framträder i förböner och bibeltexter vid Begravningsgudstjänst i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (2017) och i biskopsbrevet *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* (2006). Ett par exempel från förarbetet till Kyrkohandboken ingår också i analysen. Uppsatsen är indelad i avsnitt utifrån de dokument som undersöks.

Metoden som används är komparativ textanalys trots att materialen som jämförs är av vitt skilda karaktärer: en okommenterad handbok, ett biskopsbrev och en teologisk fördjupningsbok. Författaren NT Wright biskop emeritus vilket delvis ger honom en friare roll än de svenska biskoparna som gemensamt uttrycker vägledning som biskopskollegium. Även de olika samfundstraditionerna kan påverka analysens utfall. I denna uppsats har NT Wrights teologi haft som funktion att belysa likheter och skillnader, både på grund av och trots att luthersk och anglikanska kontext skiljer sig åt.

1.6 Tidigare forskning

Hope and Otherness: Christian Eschatology and Interreligious Hospitality (2017)¹⁵ bygger på teologen Jakob Wiréns doktorsavhandling om religionsmöten mellan kristna, judar och muslimer och om att det centrala kristna temat hoppet också finns i andra religioner. Här används festen och måltiden – det saliga gästbudet – som en metafor för det eskatologiska hoppet. Wirén utforskar den språkliga eller teologiska gästfriheten, hur vi gör utrymme för den andre i berättelsen när vi talar om vårt hopp.

Otålig i hoppet. Teologiska frågor i pandemins skugga. (2020)¹⁶ skrev Antje Jackelén, dåvarande ärkebiskop, som ett svar på de många frågor som väcktes i samband med coronapandemin. Den diskuterar det kristna hoppet utifrån filosofiska, teologiska och existentiella

¹⁴ Wright. *Ännu bättre*, s 38.

¹⁵ Wirén, Jakob, 2017. *Hope and Otherness: Christian Eschatology and Interreligious Hospitality*. Leiden&Boston: Brill Rodopi

¹⁶ Jackelén, Antje, 2020. *Otålig i hoppet. Teologiska frågor i pandemins skugga*. Stockholm: Verbum

perspektiv, till exempel genom att ställa frågor om vad den kristna kyrkan kan hoppas på i kristider.

Filosofen Martin Hägglunds *Vårt enda liv? Sekulär tro och andlig frihet* (2020)¹⁷ kan nämnas i detta sammanhang. Boken formulerar en skarp kritik mot det kristna uppståndelsehoppet, och hävdar bland annat att ordkombinationen ”evigt liv” utgör en självmotsägelse: liv kan inte förenas med oföränderlighet och fullkomlighet, eftersom liv per definition förutsätter sårbarhet och begränsning. Hägglund är en representant för de många som uppfattar föreställningen om en evig tillvaro i himlen som både osannolik och ångestladdad: en tillvaro utan tid och förändring ter sig inte lockande.

1.7 Studiematerial/Avgränsning

De texter som granskas i denna uppsats är *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* (2006) och föreslagna förböner och bibeltexter för begravningsgudstjänster i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (2017). Som jämförelse och vägledning i analysen används NT Wrights bok *Ännu bättre. Hoppet om himlen med nya ögon*.¹⁸

När det gäller *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (2017) så innehåller uppsatsen ett par exempel från förarbetet med att revidera handboken mellan år 2012-2017, det vill säga remissvar och annan dokumentation som specifikt rör avsnittet Begravningsgudstjänst.

1.7.1 Ytterligare avgränsning av ämnet

Trots att begreppen uppståndelse och evigt liv ingår i de trosbekännelser som används i Svenska kyrkans gudstjänster, den apostoliska och den nicenska, så kommer trosbekännelserna inte att studeras i denna uppsats.

I denna uppsats undersöks inte hur teologi om dubbla utgångar påverkar människors syn på det eviga livet och det kristna hoppet. Inte heller i vilken omfattning tal om livet efter detta förekommer i predikan och förkunnelse inom Svenska kyrkan.

Utvecklingen från jordbegravningar till kremering nämns i uppsatsen, men den undersöker inte vilka orsaker som ligger bakom förändringen. Inte heller hur detta påverkar människors uppfattning om huruvida en kroppslig uppståndelse är möjlig.

Målet är inte heller att undersöka om det finns teologiska formuleringar inom eskatologin som ger skäl för att vårda vår planet/skapelsen, eller om en eskapistisk teologi framträder som vill förlägga hoppet helt i framtiden och på en annan plats än vår planet/skapelsen.

¹⁷ Hägglund, Martin, 2020, *Vårt enda liv? Sekulär tro och andlig frihet*. Stockholm: Volante.

¹⁸ Boken utkom i Storbritannien 2007, i svensk översättning 2012.

1.8 Definitioner/Begrepp

NT Wright använder sig av uttrycket ”livet efter ’livet efter döden’”. Livet efter döden syftar på det omedelbara tillståndet efter döden, som är en vila i väntan på den slutgiltiga uppståndelsen. Efter det kommer livet som avses med begreppet ”det eviga livet”.

Eskatologi var ursprungligen ett systematiskt-teologiskt begrepp för de delar av den kristna teologin som handlar om ”de yttersta tingen”, det vill säga de sista avgörande händelserna både för den enskilde: döden, de dödas uppståndelse, domen och livet efter detta (individuell eskatologi), och för mänskligheten i stort: historiens slut, världens undergång och förvandling, Jesu återkomst, den allmänna uppståndelsen och den yttersta domen (allmän eller kosmisk eskatologi).

När eskatologi behandlas i förkunnelse är fokus vanligen inte primärt vad som väntar den enskilda människan och mänskligheten efter döden respektive världens slut, utan snarare inriktat på vilka incitament detta ger för hur livet bör levas här och nu.¹⁹ I denna uppsats diskuteras dock eskatologi i betydelsen föreställningar om mänsklighetens och skapelsens framtida existens.

1.9 Disposition

Valet av ämne – synen på uppståndelsen och det eviga livet som kroppsligt eller andligt – motiveras inledningsvis med exempel från samtida diskurs. I det första kapitlet ges en bakgrund till hur eskatologiska frågor på senare tid aktualiserats i olika sammanhang (böcker och tv-program) vilket bidragit till att behov av ytterligare fördjupning uppstått. Sedan presenteras en syftesbeskrivning och denna konkretiseras vidare genom de frågeställningar som uppsatsen avser att försöka besvara. Därefter presenteras den teori och teologi som är utgångspunkt för den komparativa metoden som hela studien bygger på. Så följer några exempel på tidigare forskning inom området, förtydligande av vilka avgränsningar som uppsatsen arbetar inom och förklaring av återkommande begrepp inom studien.

I det andra kapitlet genomförs den komparativa litteraturstudien, där den vägledande litteratur som behandlas i studien i tur och ordning blir belyst med hjälp av den teologi som anförts i teoridelen. Det är dels ett biskopsbrev med konkret rådgivning vid begravning, dels den vägledande kyrkohandbok som präster i Svenska kyrkan har att följa vid förrättning av begravning.

Det tredje kapitlet, diskussionen, påminner först om uppsatsens frågeställningar och sedan sammanfattas det resultat som blivit synligt i analysen. Så formuleras till sist en avslutande reflektion utifrån uppsatsens resultat.

¹⁹ Gustafsson Lundberg & Nyman. *Tro, hopp och strävan*, s 30.

2 Analys

Talet om det kristna hoppet genomsyrar förkunnelsen i Svenska kyrkan. I varje gudstjänst uttalar församlingen trosbekännelsen som avslutas med orden: ”Vi tror också på [...], de dödas uppståndelse och ett evigt liv.”²⁰ Vilka föreställningar om uppståndelse och evigt liv gör sig människor när de stämmer in i dessa ord? Vad grundar de föreställningarna på? Eller är det få som tar orden bokstavligt?

Teologen NT Wright, vars teologi är utgångspunkt för denna analys, hävdar att trosbekännelsen ofta uttalas utan att människor tror på orden. Han grundar det på tesen att förkunnelsen om uppståndelsen ofta är felaktig och skapar fel sorts förväntningar.

Prästen har ett ansvar för att undervisa församlingen, men som beskrevs inledningsvis i denna uppsats glider en del teologer på definitionen av grundläggande eskatologiska begrepp. Det är en utmaning att formulera sig om relationen mellan det transcendenta och immanenta. Fokus för denna uppsats är vilka visionära och teologiskt förankrade bilder av uppståndelsen, himlen och evigheten som präster i Svenska kyrkan kan förmedla, i detta fall avgränsat till att gälla i samband med begravning. Det vill säga hur det kristna hoppet kan beskrivas med vägledning i biskopsbrev och i Kyrkohandbok för Svenska kyrkan.²¹

2.1 Biskopsbrevet: Jordnära rådgivning om begravning

Boken *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar*²² riktar sig till alla som finns med i handlandet kring en begravning. Målgruppen är därför såväl vaktmästare, musiker, expeditionspersonal, begravningsbyråer som präster och diakoner. Det sätter sin prägel på innehållet. De jordnära råden och praktiska anvisningarna har företräde framför teologisk vägledning. Måste det vara så? Eller råder ett underskott på teologi i de dokument som riktar sig till lekmän? Frågor att återkomma till i uppsatsens avslutande diskussion.

Biskoparnas ärende i boken är bland annat att hålla liv i begravningsseden. När dåvarande ärkebiskop Anders Wejryd skriver bokens förord är året 2006 och tendenser kan börja skönjas att människor avstår från kyrklig begravning till förmån för borgerlig begravning, alternativt ingen ceremoni alls. För att möta människors ökande behov av att göra individuella val uppmanar biskoparna i boken till öppenhet för olika slags förväntningar på formerna för begravning. Biskopsmötet ville stimulera till mer

²⁰ Apostoliska trosbekännelsen. Den nicenska avslutas med orden: ”... förväntar de dödas uppståndelse och den tillkommande världens liv.”

²¹ *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*, 2017. I denna text fortsättningsvis benämnd Kyrkohandbok.

²² Boken kom 2006. En kort komplettering kom 2018 och innehöll anvisningar för begravningsgudstjänst med kremerat stoft.

reflektion kring kyrkans sätt att handla i samband med begravning och alla delaktigas förhållningssätt. Med en sådan målsättning är det naturligt att det inte primärt är eskatologi som är i fokus. Finns trots det vägledning för präster att hämta här i fråga om vad som kan sägas om det kristna hoppet? Det ska uppsatsen undersöka genom att se på vilka råd biskoparna ger vid de olika moment som hänger samman med begravningen.

Även om denna uppsats syfte är att undersöka vilken vägledning präster kan få, så är det av intresse att notera vilken teologi som lekmän samtidigt får del av. I slutet av biskopsbrevet finns förslag på innehåll i en begravningspastoral, det vill säga församlingens lokala dokument för arbete med begravningsfrågor. Även om kyrkoherden ansvarar för pastoralens innehåll kan biskoparnas förhållningssätt till lekmännens behov av teologisk motivering antas vara ett riktmärke. Biskopsbrevet skriver att syftet med pastoralen är att ta upp det praktiska handhavandet och inte den teoretiska eller teologiska bakgrunden.²³

2.1.1 Ritens mål är att ”gestalta” hoppet

Många av de möten mellan anhöriga och prästen som sker i samband med dödsfall och begravning är att definiera som själavård och präglas därför av stor frihet. Riterna däremot följer relativt fasta former. Enligt biskopsbrevet är syftet med riterna att hjälpa människor att förstå att den döde är död och att gestalta kyrkans tro på Guds närhet och på de dödas uppståndelse och ett evigt liv.²⁴

Ordet ”gestalta” är intressant i sammanhanget. Kritiken från Wright är att de beskrivande bilderna av det kristna hoppet uteblir eller är felaktiga. Biskoparna bidrar inte i detta sammanhang med någon särskild definition av trosläran om uppståndelse och evigt liv. Tvärtom skriver de i biskopsbrevet att begravningsakten ska vara så öppen att den kan uppfattas som ett svar även på vaga religiösa förväntningar.²⁵ Samtidigt sätter de gränser för att vad prästen faktiskt kan säga.

Kyrkohandboken är ett uttryck för kyrkans liv, för vad hon tror och lär. Därför är inte den enskilde prästen fri att efter eget gottfinnande ändra formuleringar eller momentens ordning, även om man ibland kan tycka att det finns goda skäl för andra ordningar.²⁶

²³ *Begravningen*, ett biskopsbrev, s 61.

²⁴ *Ibid*, s 21.

²⁵ *Ibid*, s 29.

²⁶ *Ibid*.

Så präster har i uppgift att gestalta hoppet, möta vitt skilda föreställningar på ett bejakande och lyhört sätt men samtidigt hålla sig till bestämda ordalydelser. Men inget sägs i detta avsnitt om det kristna hoppet kan/ska/bör gestaltas som en kroppslig eller andlig uppståndelse. Kanske finns vägledning i hur biskopsbrevet ger råd i hanteringen av den döda kroppen? Det ska vi se närmare på nu.

2.1.2 Kremering påverkar inte uppståndelsetron

Jordbegravning var länge enda formen av gravsättning i Sverige. På ideell bas bildades Eldbegängelseföreningar vid förrförra sekelskiftet och redan 1887 genomfördes den första kremationen i Sverige. Kyrkan var dock stor motståndare. 1930 byggde Svenska kyrkan sin första kremationsanläggning. Men kremering var ett känsligt ämne långt in på 1900-talet och det dröjde ända till 1961 innan anhöriga fick fatta beslut om kremation, före dess krävdes ett skriftligt godkännande från den avlidne.²⁷

Idag kremeras över 80 procent av alla som avlider i Sverige.²⁸ Kremation är inget som inverkar på kyrkans tro på en möjlig uppståndelse. Biskoparna skriver:

Kroppen skall behandlas på ett värdigt och pietetsfullt, ja kärleksfullt sätt. Uppståndelsetron inte är beroende av om den mänskliga kroppen läggs i jorden, kremeras eller bereds på annat sätt.²⁹

När biskoparna skriver att kroppen ska behandlas ”värdigt och pietetsfullt” i hanteringen vid dödsfall är det nog främst av etiska skäl och omsorg om anhöriga. Ingen kommentar ges om kyrkan förväntar sig en kroppslig uppståndelse eller inte.

Att kremering inte behöver påverka tron på uppståndelsen är biskoparna och Wright överens om. Kremering i sig är inte teologiskt problematiskt när det gäller synen på att kroppslig uppståndelse är möjlig, till exempel så har ju martyrer dött genom att brännas. Det negativa i kremeringstrenden är enligt Wright att den är konsekvensen av att tanken på en kroppslig uppståndelse nedvärderas. Det är enligt honom tecken på viljan att återgå in i den skapade världen, utan förväntan på framtida liv i en ny kropp.³⁰

2.1.3 Biskoparnas vaga tal om ”identitet”

Biskoparna konstaterar i biskopsbrevet att en människas gudsrelation inte upphör när hon dör – och att detta alltså inte är avhängigt kroppen. De skriver om relationen:

²⁷ Sveriges Auktoriserade begravningsbyråer. <https://www.begravningar.se/att-ordna-begravning/jordbegravning-eller-kremation>

²⁸ Kremationsfrekvensen var år 2020: 82,8 % enligt Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund.

²⁹ *Begravningen*, s 14.

³⁰ Wright, *Ännu bättre*, s 41.

Det finns identitet mellan den som avlidit och den som lever det eviga livet. Kroppen är Guds gåva som boning åt en människa och ”den helige Andes tempel”.³¹

Den inledande meningen väcker frågor. Avses med formuleringen ”Det finns identitet mellan ...” att den människa som dör och uppstår till att leva det eviga livet är en och samma person? Eller syftar orden ”den som lever det eviga livet” helt enkelt på Gud – vilket kan ge meningen innebörden att den som avlidit är av samma ”identitet” som Gud? Tolkningen kan påverka om det som avses kan vara en kroppslig uppståndelse (samma mänskliga kropp som dör uppstår också) eller en andlig uppståndelse, där det viktiga är att Anden överlever det kroppsliga ”templet” och återvänder till Gud.

Frågan är om ”identitet” syftar på den avlidnes identitet eller om begreppet här betyder ”relation”? Genom att meningen står i samma stycke (se citatet i 2.1.2) där biskoparna slår fast att kroppens förgänglighet inte påverkar uppståndelsetron, och utan att något samtidigt sägs om tron på kroppslig uppståndelse, kan en slutsats vara att uppståndelsen främst ska ses som andlig. Att det är själen som lever vidare. Detta säger inte biskopsbrevet – men inte heller motsatsen.

Inom kristen tradition är en uppfattning att vi har själar och att det är dessa som behöver ”frälsas” och att det är den del av oss som ”kommer till himlen när vi dör”. Wright ifrågasätter den vedertagna uppfattningen om att det skulle vara grundat i Bibeln. Han skriver att i de få fall där ordet ”själ” nämns handlar det inte om immateriell entitet som finns dold bakom kroppens förgängliga skal, utan syftar snarare på hela personen eller personligheten.³²

2.1.4 Varför skicka med kläder och saker i kistan?

Även om tron att människan har en odödlig själ är utbredd så verkar samtidigt tanken att vi också kommer att ha en kropp i himlen vara en djupt rotad folklig föreställning. Människor som begraver sina anhöriga har en tendens att vilja skicka med den döda kroppen kläder och ibland saker.

Biskoparna anser att det tilltagande bruket att i kistan lägga gåvor såsom teckningar, mjukisdjur etcetera oftast kan ses som uttryck för tillgivenhet och saknad och en vilja att göra något gott för den döde, precis som blomstersmyckningen. Men tillägger att dessa saker säger egentligen inget mer specifikt om evighetstron.³³ Oklart om det

³¹ *Begravningen*, s 14.

³² Wright, *Ännu bättre*, s 46.

³³ *Begravningen*, s 23.

syftar på kyrkans eget perspektiv på evighetstron, eller allmänhetens. Kanske menar biskoparna med sin kommentar att beteendet är uttryck för folkstro? Det är inte nödvändigtvis alltid det samma som att människor gjort en teologisk tolkning, men inte heller att kyrkan har behov av att ta ställning till seden.

På samma sätt är bruket att klä den döde i hans favoritkläder ett uttryck för gemene mans förhållningssätt till döden och det eviga livet. Kyrkans tradition är svepningen. Biskoparna skriver att svepningen från början var ett sätt att skydda kroppen men har sedan blivit, inte minst den vita svepningen, ett sätt att tänka på döden som en sömn, att kroppen sover till dagen för alla dödas uppståndelse.³⁴ De varnar samtidigt för att tappa bort ”grundsynen” som de preciserar med bibelorden att ”kött och blod inte kan ärva Guds rike³⁵, att ”vår jordiska boning bryts ner”³⁶. De skriver att det finns biblisk grund för hoppet att genast efter döden få vara hos Kristus.³⁷

Biskoparna konstaterar att den vita svepningen påminner om dopdräkten och kan så aktualisera dopets livstydning och dopets nåd. Vi lägger dopbarnet åter i Guds armar.³⁸ Biskoparna konstaterar alltså att den kyrkliga traditionen att se svepning som ett sätt att ”skydda kroppen” inte längre är aktuell.

2.1.5 Tidens betydelse efter döden

Det finns anledning att titta på hur prästen kan tala om *när* livet efter döden börjar. Just tidsaspekten och idén att vi genom döden träder ut ur både rummet och tiden öppnar för tanken att uppståndelsen, i betydelsen träda in i det eviga livet med Gud, kan ses som omedelbar.

Kyrkan lär att det kommer att dröja en tid efter döden innan uppståndelsen sker. Biskoparna skriver till exempel att svepningen bidrar till ”ett sätt att tänka på döden som en sömn”. Samtidigt skriver de i meningen direkt efter (se citat ovan 2.1.4) om biblisk grund för att genast efter döden få vara hos Kristus.

Tanken att uppståndelsen inträder omedelbart efter döden tar Wright avstånd ifrån. Han hänvisar till Paulus ord att de som tillhör Kristus ska få nytt liv genom honom vid ”hans ankomst”³⁹ som helt uppenbart inte har inträffat ännu. Wright utgår från Uppenbarelseboken, liksom judiska skrifter från samma period, om hur de döda väntar tålmodigt – och ibland inte så tålmodigt – på att till sist uppstå till nytt liv. (Upp 6:9-11) Om den nya skapelsen kommer att vara en fortsättning på den skapelse vi lever i

³⁴ *Begravningen*, s 25.

³⁵ 1 Kor 15:50.

³⁶ 2 Kor 5:1.

³⁷ *Begravningen*, s 25.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Wright, *Ännu bättre*, s 187.

nu, vilket Wright har som en av sina huvudpoänger, kan vi inte hävda att den redan har kommit. Det nya ska förvandla det gamla. Och eftersom vi klart kan se att det gamla inte har blivit förvandlat, kan uppståndelsen inte ha ägt rum.

Wright poängterar att synen på tiden spelar roll, eftersom tid var en del av den ursprungliga goda skapelsen. Och även om tiden i framtiden kan komma att förvandlas på ett sätt som vi inte kan föreställa oss nu, ska vi inte låta oss förföras av talet om ”evighet” att tro att det ska komma en dag när tiden inte längre finns.⁴⁰

För dem som dör i tro är det centrala löftet att få vara med Jesus direkt. Wright citerar Paulus som i Fil 1:23 skriver: ”Jag längtar att bryta upp och få vara hos Kristus, det vore det allra bästa.” Wright poängterar att uppståndelsen ändå inte är något som kommer omedelbart efter döden, snarare senare. Han skriver att uppståndelsen därmed inte är ett sätt att beskriva livet efter döden, varken för dem som trodde på den eller för den som avfärdade hela idén. Det var ett sätt att beskriva det nya kroppsliga livet efter den tillvaro som tog vid omedelbart efter döden. Det var, med andra ord, ”livet efter livet efter döden.”⁴¹

2.1.6 Paulus vs Platon – olika tolkningar av Korinthierbrevet

Som tidigare nämnts lyfter biskoparna fram ett par bibelord om kroppens förgänglighet. Citaten från Första och Andra Korinthierbrevet är två av få bibelcitater som förekommer i biskopsbrevet. I denna uppsats ska vi därför tillsammans med Wright se närmare på vilken teologi som framträder i dessa episteltexter.

Det ena bibelordet som biskoparna citerar är från 1 Kor 15:50: ”Kött och blod kan inte ärva Guds rike, och det förgängliga kan inte ärva oförgänglighet.” Hela kapitlet, Första Korinthierbrevet 15, behandlar frågan om uppståndelsen, som några i församlingen hade börjat ifrågasätta. Kanske på grund av den utbredda uppfattningen (även bland dåtidens ”hedningar”) att man ”vet” att det inte finns något sådant som att människor uppstår från de döda.⁴²

Kapitlets kärna handlar om två slags kroppar, den kropp vi har nu och den vi ska få i framtiden. Här uppstår olika slags tolkningar. Det kan uppfattas som en distinktion mellan fysiska kroppar och andliga kroppar. Wright använder sig av grekiskan för att istället argumentera för en tolkning som går ut på att detta rör våra nuvarande kroppar (förgängliga, kommer att dö) och våra kommande kroppar (oförgängliga som aldrig kommer att dö) och att det i båda fall avser fysiska kroppar.

⁴⁰ Wright, *Ännu bättre*, s 187.

⁴¹ Ibid, s 176.

⁴² Ibid, s 52.

Nyckeladjektiven ”fysisk” och ”icke-fysisk” i Paulus resonemang har enligt Wright en annan betydelse än den vi kanske läser in i dem. Det grekiska ordet *psychikos*, (...) beskriver liksom andra grekiska adjektiv med ändelsen *-ikos* vad som *besjälas* något, inte vad det är gjort av. Paulus beskriver en distinktion mellan våra nuvarande kroppar, som besjälas av den vanliga mänskliga livskraften – en kraft som vi alla har och som hjälper oss genom livet, men som inte förmår stå emot döden – och de framtida kropparna, som besjälas av Guds ande.⁴³

Enligt Wright är detta nyckeln till att tolka Paulus ord om att ”kött och blod inte kan ärva Guds rike och det förgängliga inte ärva oförgänglighet”. Han hävdar att det inte ska tolkas som att allt fysiskt kommer att upphöra att existera. ”Kött och blod” ska ses som en beskrivning av det som är flyktigt och på väg mot döden. Men mot detta ställer Paulus en annan form av fysisk existens, den oförgängliga. Detta påstående blev kontroversiellt redan på 100-talet⁴⁴ vilket vi ska återkomma till längre fram i uppsatsen (se 2.1.8).

Det andra bibelordet som biskoparna citerar för att beskriva vad vi har att vänta i livet efter döden återfinns i 2 Kor 5:1-4 (biskoparnas citat understruket):

Vi vet att då det tält som är vår jordiska boning rivs ner har Gud en byggnad åt oss i himlen, en evig boning som inte är gjord av människohand. 2 Medan vi är här ropar vi av längtan efter att få ikläda oss vår himmelska boning. 3 Ty har vi väl klätt oss i den skall vi inte stå där nakna. 4 Vi som ännu bor i tältet ropar i vårt betryck; vi vill ju inte bli avklädda, vi vill bli påklädda, så att det som är dödligt uppslukas av livet.

I kapitlet innan, närmare bestämt 2 Kor 4:16 står: ”Även om min yttre människa bryts ner förnyas min inre människa dag för dag.” Det kan ses som ett uttryck för att kroppen efterhand blir oviktig. Enligt Wright så bär en sådan tolkning av denna text drag av platonskt tänkande där den odödliga och immateriella själen är det som ”befrias”. Wright anser att en förklarande fortsättning på resonemanget finns i kapitel 5, det vill säga det som biskoparna citerar en rad ur, där Paulus talar om den nya ”byggnad” som väntar på oss i himlen. Det finns en ny boning och en ny kropp, åt oss hos Gud, redo att trädas på ovanpå den gamla, så att det dödliga uppslukas av livet.

Wright påstår att det västerländska synsättet, präglad av Platon, har kommit att ta den grundläggande ontologiska kontrasten mellan immateriell ”ande” och fysisk ”materia” för given. Han skriver att eftersom vi vet att hus, tempel, städer och civilisationer förfaller och försvinner antar vi att det som är kroppsligt och fysiskt per definition är

⁴³ Wright, *Ännu bättre*, s 180.

⁴⁴ Ibid.

förgängligt, och att det enda sättet att bli permanent, oföränderlig och odödlig är att bli immateriell.⁴⁵

Men enligt Wrights sätt att läsa Paulus så försöker aposteln få församlingen i Korinth – och därmed oss – att tänka i nya banor. Mer som i den judiska skapelseteologin, för det var inom den som Paulus grundade sin nyskapelseteologi. Enligt Wright beskriver Paulus att det kommer att komma en slags ny materialitet, en ny framtidskropp som kommer att vara fastare och kroppsligare än vår nuvarande kropp.

Ibland säger vi om personer som är väldigt sjuka att de är skuggor av sina forna jag. Om Paulus har rätt är en kristen människa i detta liv blott en skugga av sitt framtida jag, den person hon kommer att vara när den kropp som Gud förvarar i sitt himmelska lager tas fram och tas på ovanpå den gamla – eller över den person som fortfarande existerar efter kroppens död.⁴⁶

När biskoparna som eskatologisk vägledning citerar enstaka meningar ur de två bibelord, som i denna uppsats satts i sammanhang och diskuterats med hjälp av Wright, så gör de det i ett avsnitt i biskopsbrevet som handlar om att hjälpa människor att släppa taget om kroppen och det jordiska. (Se 2.1.4 Varför skicka med saker i kistan?) Samtidigt uttrycker biskoparna förväntan på att enskilda präster ska måla bilder av det kristna hoppet, till exempel i griftetalet. Den uppgiften ska uppsatsen belysa närmare på nu.

2.1.7 Griftetalet – glöm inte hoppet

Vid en begravningsgudstjänst bär alla på existentiella frågor och erfarenheter. I biskopsbrevet står att prästens uppgift som teolog och själavårdare är att i griftetalet formulera trostolkningar som kan hjälpa deltagarna att leva vidare.

Griftetalet är därför riktat till de närvarande och vill ge ett bibliskt förankrat budskap inte endast om livets korthet och förgänglighet, utan även om det kristna hoppet, de dödas uppståndelse och ett evigt liv.⁴⁷

Hur ska detta budskap formuleras? Biskopsbrevet anger att griftetalet bör präglas av ett personligt tilltal och berätta om den avlidnas livsväg och den aktuella situationen. Biskoparna betonar betydelsen av att på detta sätt genom griftetalet möta gudstjänstdeltagarnas behov och ”inte bara bli ett allmänt tal om det kristna hoppet i sorg och död.”

⁴⁵ Wright, *Ännu bättre*, s 178.

⁴⁶ Ibid, s 179.

⁴⁷ *Begravningen*, s 33.

På vilka sätt kan prästen tala visionärt om hoppet om uppståndelse och evigt liv i samband med begravning? I en tid när många uppfattar tro och naturvetenskap som varandras motsatser (trots att denna världsbild inte längre har grund i forskningsvärlden⁴⁸) värjer sig människor kanske mot tanken på uppståndelse. Men så har det å andra sidan alltid varit. Den allmänna uppfattningen under antiken var att människor inte uppstod från de döda. När det handlar om Jesu uppståndelse menar Wright att vi därför inte kan säga att ”vi vet bättre nu”, att vi vet mer om naturlagarna⁴⁹. Det fanns inga samtida förväntningar som påverkade lärjungarna att tänka sig uppståndelsen.

2.1.8 Sammanfattning: Den moderna världsåskådningens gamla rötter

I hela kapitel 2.1 har uppsatsen på olika sätt belyst hur Svenska kyrkan idag hanterar kroppen i samband med begravningen. Seder och bruk förändras med tiden, och just förändringen i samhällets syn på begravning framträder som ett motiv till att biskopsbrevet skrivs.

Det som inte verkar förändras nämnvärt är omvärldens skepsis mot tro på uppståndelse. När man talade om uppståndelsen i antiken, antingen man förnekade den (som alla hedningar gjorde) eller bejakade den (som somliga judar gjorde) utgick man från ett händelseförlopp i två steg där uppståndelsen, i betydelsen nytt kroppsligt liv, följde efter en period av kroppslig död. Uppståndelsen var med andra ord inte ett sätt att tala om det tillstånd människor hamnade i så snart de dött. Det betecknade något som skulle hända (även om de flesta betvivlade det) en tid *därefter*. Denna betydelse rådde i antiken, ända tills 100-talets gnostiska strömningar medförde en ny definition.

Wright konstaterar att när de första kristna hävdade att Jesus uppstått från de döda var de alltså medvetna om att de påstod att något hade hänt som få förväntat sig. De talade inte om att Jesu själ ”nått den himmelska saligheten” och inte heller att Jesus hade blivit gudomlig.⁵⁰ Det fanns alltså ingen koppling, varken för judar eller hedningar, mellan uppståndelse och gudomliggörande. Wright skriver att romarna gärna hävdade att kejsaren som dött hade kommit till himlen och blivit gudomlig, men ingen drömde om att påstå att han hade uppstått.⁵¹

Det är därmed inte någon stor skillnad mellan antik och modern världsåskådning. Hos Homeros, Platon och Cicero fanns inte heller utrymme för att tro på kroppslig uppståndelse från de döda.

⁴⁸ Blomgren, Jan. *Jodå, Gud spelar tärning*, 2021.

⁴⁹ Wright, *Ännu bättre*, s 52.

⁵⁰ Ibid, s 56.

⁵¹ Ibid.

Under de senaste 200 åren har tonvikten i det västerländska tänkandet helt hamnat på individens frälsning. Den större bilden – Guds skapelse – har fallit i glömska enligt Wright. Han beskriver hur stort inflytande den grekiska filosofin haft över västerländsk fromhet allt sedan medeltiden, vilket märks på förhoppningarna om framtiden. Föreställningen om okroppsliga själar som träder in i ett tillstånd av salighet har betydligt mer med Platons filosofi att göra än med Bibelns löfte om nya himlar och en nya jord.⁵²

2.2 Kyrkohandboken och den ständigt aktuella döden

Vi vet inte *när*, men vi vet *att* vi ska dö. Den ständigt aktuella döden gör att det kristna hoppet om ett fortsatt liv också alltid ges tillfälle att synliggöras. I samband med begravningar kan behov uppstå av att mer explicit sätta ord på vad som händer efter döden. En del av den tolkningstradition som präster i Svenska kyrkan har att luta sig mot i begravningsgudstjänsten beskrivs i kyrkohandboken, genom ordningar för gudstjänster och kyrkliga handlingar. Den ger dock en ganska avskalad ”vägledning” eftersom de böner och bibeltexter som föreslås vid begravningsgudstjänsten inte åtföljs av någon teologisk kommentar.

Det är Kyrkomötet som beställer och antar Kyrkohandboken. En ny kyrkohandbok är något relativt ovanligt – nu aktuell handbok är den åttonde sedan reformationen. Arbetet med innehållet är omfattande. Denna uppsats ska nu därför göra ett nedslag i förarbetet till det avsnitt som rör Begravningsgudstjänst, för att undersöka om någon synlig förväntan på prästens eskatologiska hållning finns i dokumentationen av diskussioner som föregick den antagna boken.

2.2.1 Begravningsens motstridiga målsättningar

När den förra kyrkohandboken, som antogs 1986, skulle revideras formulerades vägledande ord som har stått sig in i våra dagar. Här sammanfattas två relativt disparata målbilder: att en begravningsgudstjänst å ena sidan ska vara väldigt öppen när det gäller det kristna hoppet – å andra sidan att den bör vara oerhört tydlig.

Kyrkans begravningsakt måste vara så vid, att den kan uppfattas som ett svar på även de vaga religiösa förväntningarna, [...] På samma gång måste kyrkans begravningsritual ge klart uttryck åt den kristna synen på döden, uppståndelsen och det eviga livet. Det är uteslutet, att kyrkans ritual skulle kunna stanna vid döden, saknaden och minnet.⁵³

⁵² Wright, *Ännu bättre*, s 100.

⁵³ SOU 1981:68 (Pehr Edwall).

I arbetet med att revidera nuvarande kyrkohandbok, som antogs 2017, valde arbetsgruppen för begravningsgudstjänst⁵⁴ att citera ovan nämnda formulering som en ”ledstjärna” eftersom de anser att den fångar mycket av det vi också idag finner centralt för Begravningsgudstjänsten.⁵⁵

Hur ska uppgiften att vara tydlig och samtidigt bekräfta de vaga föreställningarna lösas? Arbetsgruppen för begravningsgudstjänst skriver:

Hoppet om uppståndelse och den dubbla utgången tecknas på många sätt i vår kyrkas tradition, med många penslar och färger. Vi tror att en mångfald bilder av livet efter döden och uppståndelsen därför bör få finnas i kyrkohandboken, precis som de kan rymmas sida vid sida i psalmboken och i bekännelseskriterierna. Den mängd bilder som Bibeln ger oss av Jesu återkomst får vara våra redskap också i arbetet med begravningar. Den kristna synen på döden är mångfacetterad men genomlyst av hopp.⁵⁶

Ambitionen att erbjuda en mångfald av bilder kan innebära risk att ge en diffus undervisning. Enligt Wright skapar en hel del förkunnelse felaktiga föreställningsvärldar, inte sällan platoniskt inspirerad med en syn på kroppen som något negativt. Att detta finns som en uttalad eller underförstådd teologi är enligt Wright ett av skälen som får allt fler att välja kremering.

Kyrkoordningen, Svenska kyrkans eget regelverk, slår fast att kyrkan tror och bekänner att Jesus Kristus genom sin död har burit människans död och genom sin uppståndelse segrat över döden och öppnat vägen till det eviga livet.⁵⁷ En bild av den kristna tron att livet inte tar slut när människan dör hämtar Bibeln i analogier från växtvärlden. ”Om vetekornet inte faller i jorden och dör förblir det ett ensamt korn. Men om det dör ger det rik skörd.”⁵⁸ Jesus talar så om sin egen död och uppståndelse. Just den liknelsen valdes dock aktivt bort från att ingå i Kyrkohandboken. Vi ska nu se närmare på skälet till det.

2.2.2 Överlåtelse – Bilden av vetekornet föll inte i god jord

När kyrkohandboken skulle revideras inkom en spontanremiss som påtalade behovet av fler bibeltexter med andra motiv än de som finns. I remissen efterlystes just bildspråket med vetekornet som ett komplement i handboken.

När vi i förkunnelsen talar om liv och död, hopp och uppståndelse använder vi ofta Jesu bild av vetekornet som faller i jorden och dör och sedan växer

⁵⁴ En av fyra grupper som arbetade med de kyrkliga handlingarna. Detta arbete låg som grund för KHBK 2012.

⁵⁵ Arbetsgrupper kyrkliga handlingar, reflektion begravningsgudstjänstgruppen juni 2011, s 1.

<https://www.svenskakyrkan.se/kyrkohandboken/dokumenter>

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ KO, s 58.

⁵⁸ Joh. 12:24.

upp med nytt liv. Det är en existentiell bild som är lätt att ta till sig för många när uppståndelsens ofattbara under kommer på tal bland annat i samband med begravningsgudstjänster. Denna bild används inte i ordningen för vår begravningsgudstjänst.⁵⁹

Senare inkom också en motion som föreslog ett alternativ vid överlåtelsen där man kunde använda frön i stället för mull. Detta tillsammans med bibelordet ur Första Korinthierbrevet 15:42–44 som överlåtelseord:

Så är det också med de dödas uppståndelse. Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt. 43Det som blir sått föraktat uppstår i härlighet. Det som blir sått svagt uppstår fullt av kraft. 44Det som blir sått som en kropp med fysiskt liv uppstår som en kropp med ande. Finns det en kropp med fysiskt liv, så finns det också en med ande.

Läronämnden noterar att det föreslagna bibelordet är ett genuint uttryck för tron på de dödas uppståndelse, men skriver att ”taget ur sitt sammanhang relaterar det dock inte explicit löftet om evigt liv till Jesu Kristi uppståndelse.”⁶⁰ Motionen avslogs.

Bilden av ett vetekorn kan enligt Wright ses som en ypperlig bild av det eviga livet. Om man ska tala om hur Gud gör något helt nytt som inte desto mindre bekräftar det gamla, så är bilden av sådd och skörd mycket talande. Paulus tillämpar denna liknelse på Jesus. Han är den första skörden, den första som uppstått från de döda. I Första Korinthierbrevet 15 förklarar Paulus den kristna människans uppståndelsekropp i ljuset av Jesu nya kropp. I motsats till alla gnostiker framhäver han alltså kontinuiteten likaväl som diskontinuiteten.⁶¹

2.2.3 Teologi och liturgi tonar ner kroppslig uppståndelse

Har en förändring skett över tid som berör synen på kroppens status efter döden? I denna uppsats beskrivs till exempel att Svenska kyrkan ändrat syn på kremering, vilket kyrkan fram till mitten av 1900-talet var starkt emot (se 2.1.2), och även ändrat syn på betydelsen av kroppens svepning inför begravning, som förr handlade om att skydda kroppen. (se 2.1.4)

Wright ser på utvecklingen utifrån sitt perspektiv som biskop emeritus i den Anglikanska kyrkan. Synliga tecken på att teologi om kroppslig uppståndelse ”försvunnit” i Storbritannien är enligt honom bland annat handböcker om kyrkans begravningsliturgier, som utkom runt år 2000 på Church of Englands eget förlag och

⁵⁹ Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag, s 103.

⁶⁰ Kyrkomötet 2017, motion 127.

⁶¹ Wright, *Ännu bättre*, s 119.

som rekommenderats av ledande anglikaner. Dessa handböcker innehåller inte någon undervisning om den fysiska uppståndelsen. Wright anser också att uppståndelsen ”tystats ner” i själva liturgierna, om än inte helt. Över lag finner man i dessa liturgier enligt Wright trenden att tänka sig endast ett enda stadium efter döden.⁶²

Orsaken till den utvecklingen är att ”uppståndelse” har blandats samman med det som har att göra med att ”komma till himlen” och som ofta fokuserar på själens fortlevnad. Men Wright anser att den förkunnelsen inte kan förmedla samma fasta hopp om kroppens uppståndelse, byggt på Jesu egen uppståndelse och löftet om nya himlar och en ny jord. Det är snarare en generell, from förhoppning om en salig odödlighet som börjar omedelbart och fortsätter in i en obestämd framtid.⁶³

Denna sammanblandning av å ena sidan det saliga, men tidsbegränsade tillstånd som Guds folk inträder in i vid döden, och å andra sidan den slutgiltiga uppståndelse hela skapelsen längtar efter har enligt Wright letat sig in i kollektböner, nattvardsböner och många andra delar av den Anglikanska kyrkans liturgi. Tron på den kroppsliga uppståndelsen har inte bara försvagats i allmänhet, utan enligt Wright också tydligt inom kyrkans förkunnelse. Wright anser till exempel att budskapet i Church of Englands kyrkohandbok över lag framstår som blekt.

Bönerna är rörande, ödmjuka och varsamma, men de säger ingenting om det specifika kristna hoppet.” ... ”I nuläget har vi ärligt talat inte det som i de gamla liturgierna brukade kallas ’det fasta och säkra hoppet om kroppens uppståndelse’ utan en vag förhoppning om att allting nog kommer att ordna sig på något sätt till slut.”⁶⁴

Hur står det till med de eskatologiska uttrycken i kyrkohandboken för Svenska kyrkan? Vi ska nu titta på de föreslagna förböner vid Begravningsgudstjänst.

2.3 Kyrkohandbokens förböner vid begravning

I kyrkohandboken föreslås prästen att inleda eller avsluta griftetal med bön. För detta finns nio olika böner formulerade och prästen kan välja någon av dessa eller annan bön. Flera av bönerna uttrycker tankar på det eviga livet, både i överlåtelse av den som dött, men också en förväntan på uppståndelsen. Ingen av bönerna säger något om denna uppståndelse kan uppfattas som kroppslig eller andlig.

Bön 1, 7 och 8 återges inte här eftersom dessa böner inte innehåller något eskatologiskt budskap. Ord eller metaforer som syftar på ”uppståndelse”, ”himlen”

⁶² Wright, *Ännu bättre*, s 42.

⁶³ Ibid, s 43.

⁶⁴ Ibid.

eller ”evigt liv” nämns inte alls. En kort innehållsförteckning över de tre böernas budskap kan sammanfattas: Gud, ge oss kraft att leva vidare.

Här följer nu återgivning av övriga sex böner i sin helhet för att inte enskilda ord och uttryck ska stå ryckta ur sitt sammanhang. Ord och formuleringar som direkt eller indirekt betyder/kan betyda ”uppståndelse”, ”himlen” eller ”evigt liv” är markerade med fet stil. På samma rad följer ibland en kommentar, inom parentes i kursiv stil, med mitt förslag på vilket/vilka eskatologiska ord som kan tänkas att bönen ord syftar på eller vill ge association till. Det vill säga så som en präst kan tänkas tolka innebörden när förutsättningen är att ingen kompletterande handledning till kyrkohandboken föreligger.

Bönens språk är poetiskt och avsikten med denna genomgång är inte att visa att andra ord bör användas, endast att försöka identifiera en slags eskatologisk ”innehållsdeklaration”.

Bön 2

Herre, vår Gud,
 du är vår tillflykt från släkte till släkte.
 År och dagar skiftar,
 men **du förblir densamme.** (*evigt liv*)
Din nåd bär i liv och död. (*uppståndelse*)
 Låt oss minnas och tacka för vad du gav genom NN.
 Tag emot henne/honom **i ditt rike.** (*himlen*)
Genom din Son Jesus Kristus, vår Herre. (*uppståndelse*)

Bön 3

Barmhärtige Gud,
 du ensam kan ge förtröstan och frimodighet.
 Bevara oss **i tron på din Son Jesus Kristus.** (*uppståndelse*)
 Stärk oss i hoppet
 att NN ska **uppstå,**
 genom Jesus Kristus, vår Herre.

Bön 4

Gud, vi tackar dig för livet som du ger oss.
 Det är underbart och gåtfullt
 (, vackert och svårt).
 Tack för att du fyller vårt liv
med evighetens ljus, bortom tid och rum. (*evigt liv, se kommentar nedan om tid.*)
 Tack för din Son, Jesus Kristus.
 Hjälp oss att se
 att han är den som öppnar porten
 till **det liv som aldrig dör.** (*uppståndelse, evigt liv*)

Bön 5

(Herre) Jesus Kristus,
 du ser vår sorg och ensamhet,
 våra frågor och vår oro.
 I förtvivlan vänder vi oss till dig.
 Du som lidit på korset,
 kom till oss med din kärlek.
 Följ oss **från döden till det eviga livet.** *(Se kommentar nedan.)*

Bön 6

Barmhärtige **Gud,**
du som möter levande och döda, *(Se kommentar nedan.)*
 du som omfattar allt som **varit, är och ska komma,** *(evigt liv)*
 omslut oss med din kärlek.
 Genom din Son Jesus Kristus, vår Herre.

Bön 9

Gud, vi saknar NN så mycket.
 Nu är det tomt och sorgligt.
 Varför kunde inte NN/hon/han få leva?
Din kärlek är starkare än allt,
till och med starkare än döden. *(evigt liv)*
 Därför ber vi dig att ta hand om NN.
 I Jesu namn.

2.3.1 Kommentrar om "direkt passage"

Som konstaterades inledningsvis i detta avsnitt säger ingen av böerna något om det kommande livet kan uppfattas som kroppsligt eller andligt. Wright anser att samtida teologi dessutom har en tendens att antyda att det sker en slags "direkt passage". Uppfattningen att uppståndelsen inträder omedelbart efter döden tar Wright avstånd ifrån. Han hänvisar till Paulus som säger att de som tillhör Kristus ska få nytt liv genom honom vid "hans ankomst".⁶⁵

Tre av böerna innehåller exempel på formuleringar som kan anses öppna för den sortens tolkningar: I **bön 4** används formuleringen "Tack för att du fyller vårt liv med evighetens ljus, **bortom tid och rum.**" Här ges bilden av en tid som har upphört. **Bön 5** uttrycker "Följ oss från döden till det eviga livet" och **bön 6** innehåller meningen: "Barmhärtige Gud, du som möter levande och döda." Dessa meningar säger egentligen inget om uppståndelse. Det skulle kunna uppfattas som om livet efter döden är en direkt fortsättning.

⁶⁵ Wright, *Ännu bättre*, s 187.

2.4 Kyrkohandbokens bibeltexter vid begravning

Kyrkans möte med de eskatologiska texterna sker vanligen genom evangelieboken och psalm- och bönböcker, vilket innebär att texternas litterära, traditions- och teologihistoriska sammanhang saknas. Men en väletablerad tolkningstradition kan borga för att de används på ett genomtänkt sätt.

Det samma gäller de bibeltexter som kyrkohandboken föreslår, det vill säga även de 35 bibeltexter som är föreslagna vid Begravningsgudstjänst. Dessa står okommenterade i kyrkohandboken, enda vägledningen är de tre kategori-rubrikerna: Förgänglighet och ansvar; Tryggheten hos Gud; Löftet och hoppet.

2.4.1 Förgänglighet och ansvar

Den första avdelningen är bibeltexter under rubriken: Förgänglighet och ansvar. Här återfinns flera psaltarpsalmer: Ps 90:1-2, Ps 90:10, Ps 90:12, Ps 103:15-17 och Ps 130:1-6, men också episteltexterna Rom 14:11-12, 1 Kor 15:42-43, Jak 4:13-14 och 1 Joh 3:18-21. Betoningen i dessa texter ligger på hur kort ett människoliv är och på Guds storhet och rättvisa dömmande.

En av bibeltexterna som föreslås är 1 Kor 15:42-43 som tidigare diskuterats i denna uppsats. Här i kyrkohandbokens förslag på bibelläsning är det följande strof som är utvald som citat: ”Så är det också med de dödas uppståndelse. Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt. Det som blir sått föraktat uppstår i härlighet. Det som blir sått svagt uppstår fullt av kraft.” Trots att allt är förgängligt i denna värld så är prästens uppgift i begravningsgudstjänsten att också tala om det kristna hoppet (se avsnitt 2.1.7.) Wrights teologi beskriver inte bara varför en kroppslig uppståndelse är en del av Guds löfte, utan motiverar också varför de nya kropparna behövs. Enligt Wright var de tidiga kristnas svar på varför vi får nya kroppar: ”för att kunna styra med vishet över Guds nya värld.” För att tala med Mosebokens terminologi så behöver trädgården vårdas och djuren ”ges namn”. Utifrån detta skriver Wright:

Glöm alla idéer om att sitta på ett moln och spela harpa. Det kommer att finnas arbete att utföra och vi kommer att njuta av att utföra det. Alla de färdigheter och talanger som vi använt i Guds tjänst i detta liv (...) kommer att bli fördjupade, förädlade och givna tillbaka till oss för att vi ska kunna ge dem utlopp till Guds ära.⁶⁶

Detta avsnitt i kyrkohandboken lyfter fram tankar om att rättvisa en gång ska

⁶⁶ Wright, *Ännu bättre*, s 185.

skipas, till exempel från Rom 14:11-12 om hur ”alla knän ska böjas”. Det står: ”Alltså skall var och en av oss avlägga räkenskap inför Gud.”

Tron på uppståndelsen hänger samman med tro på Guds rättvisa, vilket enligt Wright kan bidra till motstånd och protest mot orättvisor i samhället idag. Han hävdar att den ”klassiska” kristna uppfattningen därmed är långt mer kraftfull och revolutionerande än den platoniserade. Enligt Wright finns samband mellan att ge upp tro på uppståndelse och att ge upp kamp om samhällsförbättring, för tanken på en immateriell och okroppslig himmel leder inte till kamp för vår nuvarande värld.

Kanske kan det anses talande att evangelikalerna i England gav upp kampen för samhällsförbättring (den kamp som Wilberforce hade bedrivit under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet) ungefär samtidigt som de slutade tro på uppståndelsen och började tro på en immateriell och okroppslig himmel i stället.

2.4.2 Tryggheten hos Gud

Den andra avdelningen är bibeltexter under rubriken: Tryggheten hos Gud. Även här återfinns flera psaltarpsalmer som Ps 23 ”Herren är min herde”, Ps 31:15, Ps 46:2-4, Ps 73:23-26, Ps 121 och Ps 139:9-12 som alla på olika sätt utmålar Gud som den fasta klippan i det eviga livet. Trygghet är tema i Jer 29:11-14 och frihet från plåga i Vish 3:1.

Från Nya testamentet hämtas förslag på Matt 11:28-30: ”Kom till mig, alla ni som är tyngda av bördor; jag skall skänka er vila.” Evangelietexter hämtas också från Luk 12:6-7, Joh 3:16-17 och Joh 11:25-26. De två sistnämnda innehåller orden evigt liv och att ”leva om han än dör.”

Wright kommenterar att evangelisterna Lukas och Johannes ger de mest ”fysiska” bilderna av den uppståndne Jesus. Som trädgårdsmästare och som en medvandrare, alltså med vanlig kropp – inte självlysande som vid förklaringsberget. Ingen av evangelisterna gör den parallellen.⁶⁷ En teori säger att dessa evangelier, som skrevs i slutet av första århundradet, med sin beskrivning framför allt ville bekämpa samtida doketism (föreställningen att Jesus inte uppstod kroppsligt.) Wright invänder att det i så fall var onödigt av dem att beskriva hur denna kropp också kan gå genom låsta dörrar och senare försvinna genom den tunna ridå som i mycket judiskt tänkande skiljer Guds rum och människors rum åt.⁶⁸

⁶⁷ Wright, *Ännu bättre*, s 76.

⁶⁸ Ibid.

Under trygghets-kategorin finns även ett par texter från Romarbrevet som talar om dödens innebörd, att inget kan skilja oss från Guds kärlek (Rom 8:38-39), och att ingen av oss lever för sin egen skull, och ingen dör för sin egen skull (Rom 14:7-9).

2.4.3 Löftet och hoppet

Den tredje avdelningen är bibeltexter under rubriken: Löftet och hoppet, och är därmed de mest intressanta texterna ur denna uppsats perspektiv. Här finns en trösterik profetia om evigt liv från Jes 25:8-9: ”Gud skall utplåna döden för alltid. Herren Gud skall torka tårarna från alla kinder och göra slut på sitt folks förnedring överallt på jorden.” Liknande visioner ges i föreslagna Upp 21:3-4 och Upp 1:17-18.

Från evangelierna hämtas texten Luk 20:38: ”Jesus sade: ’Gud är inte en gud för döda utan för levande, ty för honom är alla levande.’” Och i Joh 10:27-28 utlovas evigt liv till dem som lyssnar till den gode herdens röst. Löftet om hur allt en dag ska vara i ett förklarad ljus beskrivs i 1 Kor 13:12-13. Här återkommer texter ur Korinthierbrevet som tidigare kommenterats här i uppsatsen: 1 Kor 15:53-57 och 2 Kor 5:1-4.

Ingen av ovanstående texter säger något om *var* detta eviga liv ska utspela sig. Men här finns förslag på ett par texter som ger antydning om en plats. ”Ty här på jorden har vi ingen stad som består, men vi söker den stad som skall komma.” Heb 13:14. Även Joh 14:1-3 kan tolkas som beskrivning av att komma till himlen, i betydelsen en annan plats än nuvarande skapelse: ”Jesus sade: ’Känn ingen oro. Tro på Gud, och tro på mig. I min faders hus finns många rum. Skulle jag annars säga att jag går bort för att bereda plats för er? Och om jag nu går bort och bereder plats för er, så skall jag komma tillbaka och hämta er till mig, för att också ni skall vara där jag är.’”

Wrights tolkning av Joh 14:1-3 är att Jesus lovar att komma tillbaka, inte att vi ska ryckas bort. Ofta har denna text uppfattats, inte minst när den riktats till sörjande människor, som ett löfte att de döda (eller åtminstone döda kristna) kommer att komma till himlen och stanna där för alltid, snarare än att uppstå till ett nytt kroppsligt liv. Men det grekiska ord (*mone*) som översatts med ”rum” eller ”boningar” användes i regel inte om slutgiltiga viloorter utan om tillfälliga stopp på resor någon annanstans.⁶⁹

Kyrkohandboken föreslår också texten Fil 3:20-21: ”Vårt hemland är himlen, och därifrån väntar vi också den som skall rädda oss, herren Jesus Kristus. Han skall förvandla den kropp vi har i vår ringhet så att den blir lik den kropp han har i sin härlighet, ty han har kraft att lägga allt under sig.”

Wright kommenterar att när Paulus här talar om att vi är medborgare i himlen så

⁶⁹ Wright, *Ännu bättre*, s 175.

innebär det inte att vi ska dit när vi är ”klara” här, utan Paulus säger i denna text tvärtom att vi därifrån väntar den som ska rädda oss, Herren Jesus Kristus. Han ska förvandla vår kropp så att den blir lik den han har. Wright anser att hela Paulus tänkande ryms här. Den uppståndne Jesus är både förlaga för den kristnes kommande kropp och medlet genom vilket denna kropp blir till.⁷⁰

Liknande tema, om uppståndelsekroppen, finns i föreslagna 1 Joh 3:2: ”Mina kära, nu är vi Guds barn, men det har ännu inte blivit uppenbart vad vi kommer att bli. Vi vet dock att när han uppenbarar sig kommer vi att bli lika honom, ty då får vi se honom sådan han är.” Angående denna text kommenterar Wright att Jesu uppståndelsekropp, vars härlighet och kraft vi nu knappast kan föreställa oss, kommer att bli förlagan för våra egna.⁷¹

⁷⁰ Wright, *Ännu bättre*, s 173.

⁷¹ *Ibid*, s 174.

3 Diskussion/Resultat

Inledningsvis konstaterades i denna uppsats att det kristna hoppet är ett teologiskt begrepp som utgår från tron att Jesus Kristus har besekrat döden och att mänskligheten därför också kan förvänta sig uppståndelse och evigt liv. Fokus för uppsatsen är att studera hur detta hopp synliggörs i samband med Svenska kyrkans begravningsgudstjänster.

Uppsatsen har utgått från den brittiske teologen NT Wrights tes att en utbredd brist på förståelse för det kristna hoppet beror på missuppfattningar. Enligt honom är det få människor som reflekterar över vilken skillnad det innebär att tro på uppståndelsen i fysisk bemärkelse, det vill säga bejaka ett liv som liknar det vi redan nu erfar, jämfört med att förvänta att det tillkommande livet kommer att vara en immateriell och andlig existens. Det senare är enligt Wright den dominerande tron i västvärlden. Han diskuterar även vilka konsekvenser det får att tro på himlen som något annat, en annan plats eller tillvaro, än den skapade skapelsen.

Uppsatsen undersöker vilken vägledning som Svenska kyrkans biskopar kan anses ge till präster i boken *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar* när det gäller eskatologiska frågor i samband med begravningar? Vidare har uppsatsen sökt att besvara hur eskatologiska begrepp som uppståndelse, himlen och evigt liv kan förstås med hjälp av förböner och bibeltexter föreslagna vid Begravningsgudstjänst i *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*. Detta har jämförts med hur begreppen beskrivs av Wright i boken *Ännu bättre. Hoppet om himlen med nya ögon?*

3.1 Biskopsbrevet

Biskopsmötet ville med biskopsbrevet om begravning stimulera till mer reflektion kring kyrkans sätt att handla i samband med begravning och alla delaktigas förhållningssätt. Uppsatsen konstaterar att med sådan målsättning är det naturligt att det inte primärt är eskatologi som är i fokus. Men måste detta innebära att teologin helt ska lysa med sin frånvaro? När ett par bibelord vid ett tillfälle citeras så återges de inte i sin helhet, endast med del av meningar, och det ges ingen hänvisning till vilka bibelord det är. Det är kanske talande att Kyrkoordningen, som citeras genomgående i brevet, förses med tydliga sidhänvisningar?

Det framstår som om detta är rådgivning som rör det praktiska handhavandet kring begravning och målgruppen är bredare än dem i vigningstjänst. Biskoparnas syfte är att stimulera kyrkans samtliga medarbetare till mer reflektion kring hur människor bemöts i samband med begravning. Borde det inte leda till en tanke om att även lekmän kan vara intresserade av att få teologisk grund för det kristna hoppet? Svaret är

nog att man vill att kyrkans representanter främst ska ge människor ett korrekt bemötande (och det är förvisso viktigt.) Därför skriver man som instruktion när det gäller lokala begravningspastoraler att de ska ta upp det praktiska handhavandet och inte den teoretiska eller teologiska bakgrunden.

Biskopsbrevets utgångspunkt är att prästen agerar som teolog i begravningsgudstjänsten, vilket till exempel innebär att vid momentet bibelläsning överrätta ord om tryggheten hos Gud i liv och död. Vad kan prästen i det sammanhanget säga om det kristna hoppet? Här ges ingen vägledning. Begravningen som rit ska gestalta hoppet, men biskoparna poängterar att det är viktigt att människors ”vaga religiösa förväntningar” bekräftas.

Biskopsbrevets syfte är att hålla liv i begravningsleden, för att hejda utvecklingen mot fler borgerliga begravingar. De råd som ges inriktas på flexibilitet och öppenhet för människors individuella behov. Det nämns inledningsvis att kyrkans bidrag när människor möter döden och livskris är att bereda plats för frågorna och visa på Guds närvaro genom omsorg. Givetvis kan man argumentera för att handling säger mer än ord. Men teologisk vägledning när det gäller läran om det kristna hoppet hade kanske kunnat rymmas inom ramen för bokens syfte?

3.1.1 Står något mellan raderna?

Kan något sägas om biskoparnas syn på uppståndelsen som kroppslig eller andlig? Man konstaterar att svepningen inte längre är till för att skydda kroppen så som man såg på det förr. I samma textavsnitt, som berör bruket att skicka med saker i kistan, återger biskoparna delar av ett par bibelord, nämligen att ”kött och blod inte kan ärva Guds rike” och att ”vår jordiska boning bryts ner”⁷². Det framstår som om kroppen inte är att räkna med efter döden. Hade biskoparna velat kommentera löftet om en ny kropp – på det sätt som Wright gör – hade detta varit ett tillfälle i texten.

I undersökningen av biskopsbrevet är det mest otydliga biskoparnas formulering om att det finns ”identitet mellan den som avlidit och den som lever det eviga livet.” Här kan det uppfattas som om biskoparna vill säga något om kroppens eventuella fysiska eller andliga tillstånd vid uppståndelsen – men inte lyckas bli särskilt tydliga. Det hade varit välgörande för förståelsen om avsnittet hade innehållit ett konkretare teologiskt resonemang.

⁷² 1 Kor 15:50, 2 Kor 5:1.

3.1.2 Prästen ska ge trostolkning

I biskopsbrevet står att prästens uppgift som teolog och själavårdare är att i griftetalet formulera trostolkningar som kan hjälpa deltagarna att leva vidare. I samband med detta ges två vägledande anvisningar angående griftetalet: dels ska det ge ett bibliskt förankrat budskap ”inte endast om livets korthet och förgänglighet, utan även om det kristna hoppet, de dödas uppståndelse och ett evigt liv”, dels ska det ”präglas av ett personligt tilltal och berätta om den avlidnas livsväg och den aktuella situationen.”

Om den enskilde prästen bör lägga ut texten om förväntan på en kroppslig uppståndelse eller måla bilder av en andlig existens i Guds eviga ljus går inte att utläsa av biskopsbrevet. Helt naturligt sägs inte heller något om tron på himlen, varken som en återfödd fysisk skapelse eller som en icke-rumslig existens. Den som läser biskopsbrevet lämnas utan vägledning i dessa eskatologiska frågor.

3.2 Kyrkohandbokens mångfald av bilder

I förarbetet till den revideras kyrkohandboken skriver arbetsgruppen för Begravningsgudstjänsten: ”Vi tror att en mångfald bilder av livet efter döden och uppståndelsen därför bör få finnas i kyrkohandboken.” Det mest intressanta som framkommer i studiet av förarbetet till handboken är det faktum att en specifik text som talar om uppståndelsen inte rymdes, nämligen liknelsen om vetekornet, där Jesus talar om sin egen död och uppståndelse. (Joh 12:24.)

Wright anser att vetekornet är ”en ypperlig bild av det eviga livet”, när man ska tala om hur Gud gör något helt nytt som inte desto mindre bekräftar det gamla. I Första Korinthierbrevet 15 förklarar Paulus den kristna människans uppståndelsekropp i ljuset av Jesu nya kropp. Wright påpekar att i motsats till alla gnostiker framhäver Paulus alltså kontinuiteten likaväl som diskontinuiteten.⁷³

I uppsatsen konstateras att en motion inkom som föreslog att frön skulle kunna användas i stället för mull vid momentet överlåtelsen, tillsammans med bibelordet från 1 Kor 15:42-44, men den avslogs av Läronämnden.

Denna episteltext kom dock med bland förslag på bibeltexter att läsa vid begravning. Förslaget gäller bara vers 42-43: ”Så är det också med de dödas uppståndelse. Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt. Det som blir sått föraktat uppstår i härlighet. Det som blir sått svagt uppstår fullt av kraft.” Alltså *inte* vers 44 där det står: ”Det som

⁷³ Wright, *Ännu bättre*, s 119.

blir sått **som en kropp** med fysiskt liv **uppstår som en kropp med ande**. Finns det en **kropp med fysiskt liv**, så finns det också en **med ande**.”

Kyrkohandboken kan inte rymma obegränsat antal förslag på bibeltexter och inte hur många verser som helst. Men ur denna uppsats perspektiv är det intressant att notera att en bibelvers som faktiskt talar om ”kropp” och ”ande” inte kom med i urvalet.

3.3 Förböner öppna för tolkning

I kyrkohandboken föreslås prästen att inleda eller avsluta griftetal med bön. För detta finns nio olika böner formulerade (men prästen är fri att välja annan bön). Flera av bönerna uttrycker tankar på det eviga livet och uppståndelsen, men ingen säger något om tro på kroppslig eller andlig existens. I tre av bönerna nämns inte det kristna hoppet över huvud taget, om man inte tolkar budskapet ”Gud, ge oss kraft att leva vidare” (min sammanfattning av innehållet i dessa böner) som ett eskatologiskt uttryck, genom tro och förtröstan på Guds närvarande kärlek.

Kritiken som Wright riktar mot Church of Englands kyrkohandbok känns ganska träffande också är det gäller förbönerna i den svenska motsvarigheten. Bönerna är rörande, ödmjuka och varsamma, men de säger ingenting om det specifika kristna hoppet.

3.4 Bibeltexter att luta sig mot

Vad gäller de 35 bibeltexter som kyrkohandboken ger som förslag att läsa i samband med begravning så finns gott om eskatologiska bilder och det kristna hoppet är väl representerat. Men som läsare är det genom Wrights kommentarer som jag får många av nycklarna till den teologiska tolkningen.

Kyrkohandbokens ”vägledning” är i detta fall att den enskilda prästen kan lita på att det i alla fall inte blir ”fel” om hen läser någon av de föreslagna texterna. Räcker detta som grund för präster som förväntas ”gestalta” hoppet? Förväntan på Svenska kyrkans präster är att de vid begravningens griftetal ger ett bibliskt förankrat budskap ”inte endast om livets korthet och förgänglighet, utan även om det kristna hoppet, de dödas uppståndelse och ett evigt liv”. Det utgår från antagandet att den enskilde prästen själv har orden för vad eskatologin innebär. Något som kanske inte är självklart, enligt citat i inledningen till denna uppsats, där en präst konstaterar att det är svårt att tala om ”det okända”.

4 Avslutande reflektion

Varför studera kyrkohandbokens begravningstjänster och biskoparnas vägledning i mötet med döden? Är det inte livet här och nu som är intressant? Svaret är att frågorna är hänger tätt samman. Vårt agerande nu påverkas av hur vi förstår det kristna hoppets innebörd. Vi står inför en klimatkris, men också inför en mental kris av tilltagande missmod och hopplöshet. Att känna hopp är en avgörande katalysator för att få kraft och vilja att engagera sig och göra nödvändiga förändringar. Så frågan om vad det kristna hoppet egentligen innebär kan vara en ingång till ekoteologin.

Vad är det slutgiltiga kristna hoppet? Finns det möjlighet att förändra och rädda den värld vi lever i just nu? På dessa två frågor svarar Wright: ”Så länge som vi ser ’det kristna hoppet’ som en fråga om att ’komma till himlen’, en fråga om frälsning ifrån denna värld, kommer de två frågorna tyckas ha lite med varandra att göra.”⁷⁴

Om vi tror oss vara på väg mot en tidlös, kroppslös evighet, är det ingen mening med att försöka ställa saker och ting till rätta i världen här och nu. Men Jesu kroppsliga uppståndelse motiverar tro på hoppet om Guds nya skapelse – ”nya himlar och en nya jord” – som redan existerar här i världen. Då framstår saken på ett annat sätt. Wright skriver: ”Då är livet här och nu en tid som Guds löften om framtiden redan har brutit in igenom Jesu uppståndelse, och i vilken Guds avsikter för framtiden ska förbådas genom kyrkans arbete.”⁷⁵

⁷⁴ Wright, *Ännu bättre*, s 17.

⁷⁵ *Ibid*, s 219.

5 Källförteckning

Litteratur

Bibel 2000. Bibelkommissionens översättning. Stockholm: Verbum.

Blomgren, Jan, 2021. *Jodå, Gud spelar tärning*. Stockholm: Santérus.

Gustafsson Lundberg, Johanna, & Nyman, Lovisa, 2022. *Tro, hopp och strävan. Gudsriket som tröst och motiv för handling*. Stockholm: Verbum

Hägglund, Martin, 2020. *Vårt enda liv? Sekulär tro och andlig frihet*. Stockholm: Volante.

Jackelén, Antje, 2020. *Otålig i hoppet. Teologiska frågor i pandemins skugga*. Stockholm: Verbum.

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, del 1, 2018. Antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte. Stockholm: Verbum.

Kyrkoordningen 2022.

Wirén, Jakob, 2017. *Hope and Otherness: Christian Eschatology and Interreligious Hospitality*. Leiden&Boston: Brill Rodopi.

Wright, Tom N, 2007. *Ännu bättre. Hoppet om himlen med nya ögon*. Örebro: Libris.

Länkar

Kyrkomötet 2017, motion 127.

[Motion 2017 127 Alternativ vid överlåtelsen i begravningsgudstjänsten - Kyrkomötet \(svenskakyrkan.se\)](#)

Remissammanställning om 2016 års kyrkohandboksförslag.

Sökbar via denna länk: [Meddelande \(svenskakyrkan.se\)](#)

Sveriges Auktoriserade begravningsbyråer.

<https://www.begravningar.se/att-ordna-begravning/jordbegravning-eller-kremation>